

TORE LUND

Den rysliga revolutionen i Bracksjö

[föredrag inför Rydbergsällskapet 18.12.2019]

Viktor Rydbergs egentliga författardebut – det första han ger ut under eget namn – skedde 1857, med *Fribytaren på Östersjön*. Men dessförinnan hade han skrivit i många år, och även blivit publicerad i olika tidningar. Ja, redan under skoltiden i Jönköping, enligt vad han berättade för en vän.¹ Om *vad* han skrivit var han mera tystlåten. I några fall kröp det fram redan under hans livstid – en följetong, ”De vandrande djäknarna” från 1856, erkände han själv (efter tjugo år), och två andra (”Positivspelarna” och ”Ett äfventyr i finska skärgården”) avslöjades av kompisar och av en genomskinlig signatur. Att han skrivit den anonyma ”Vampyren” vet vi däremot bara tack vare en enda person, en typograf som jobbade på Jönköpingsbladet samtidigt med Rydberg och som femtio år efteråt skvallrade för Warburg.

Men fanns det fler hemligheter? Det går inte att avgöra säkert utifrån tillgängliga källor. Min historielärare på universitetet menade att i sådana fall borde man erkänna att vi helt enkelt inte vet. Punkt slut. Även sådana ”negativa” resultat är viktiga. Men ack så tråkiga. Så därför skall jag idag – som tilltugg till kaffet och glöggen och kakorna – servera några spekulationer kring det som inte går att veta.

Utgångspunkten är ett brev från Viktors bror, Carl August Rydberg. (Från Viktor själv finns ingen korrespondens från

¹ Ernst Beckman, ”Ur ett skaldelif”, *Ord och Bild* 4(1895) s. 486. Beckman var Rydbergs granne på Djursholm under 1890-talet; det framgår av hans berättelse att han fått uppgifterna från Rydberg själv.

denna tid bevarad). Brevet är ställt till en vän och daterat den 4 februari 1851. Brodern har nyss anlänt till Skara, där han skall börja en lärarutbildning, men på vägen har han passerat Jönköping och träffat Viktor, som är tillbaka på Jönköpingsbladet efter att ha fått sparken från Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Så här skriver han:

Bror Victor vistas för närvarande i Jönköping. Han ämnar sig till Uppsala när sjön blir öppen. Han har skrivit och håller på att skriva följetonger för att förtjena till sin Uppsalafärd. I Jönköpingsbladet pågår en som heter "Positivspelarne", i Handelstidningen kommer snart en: "Göteborgsskizzer", och till Aftonbladet har han en roman i fyra delar nästan färdig som heter "Brott och Wedergällning". Första delen är uppskickad till Hierta, som lofvat att när alla delarne anländer betala den med 250 Rdr. Jag har läst de två första delarna och om äfven en annan än min bror vore Författaren, måste jag beundra det lätta skrifsätt och snille som där verkligen framlyser.²

Situationen är alltså denna: Rydberg vill till universitetet, för att skaffa sig en utbildning som kan ge honom en plats i samhället. Han hade följt Johan Sandwall till Göteborg när denne sålde Jönköpingsbladet och istället köpte Handelstidningen, och han sägs ha fått löften från denne om ekonomiskt stöd för fortsatta studier. Men istället hamnar han på fel sida i en redaktionskonflikt och betraktas nu av Sandwall som en svikare. Så istället försöker han själv samla ihop det nödvändiga kapitalet genom en forcerad författarverksamhet. Själva juvelen i projektkatalogen, romanen för Aftonbladet, blir aldrig klar och har heller inte efterlämnat något spår. "Positivspelarne" går däremot alltsedan årets början i

² Brevtexten återges, tillsammans med sin kontext, i Axel Forsström, *Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855*, Lund 1960, s. 284. Originalet på Kungliga biblioteket.

Jönköpingsbladets följetong. Men vad hände med "Göteborgsskizzerna"? På broderns beskrivning låter det ju som att de är både färdiga och antagna för publicering.

Något verk med den titeln finns dock inte i Handelstidningens följetong. Det enda som kan tänkas passa in går mellan 22.1 och 8.2 1851 under rubriken "Ett och annat. Diverse följetongsartiklar hopskarfvade af Liber". Dess fyra delar inleds med "Hvad som kan hända en litteratör", en litania över de problem en radikal författare och tidningsskribent kan möta. Sen följer två berättelser, båda med radikal tendens, som utspelas i den fiktiva småstaden Bracksjö, och slutligen "En götheborger historia", om två makar som båda söker nya förbindelser via annons och (naturligtvis) får napp på varandra. Ett par forskare – Victor Svanberg och Torsten Hegerfors – har nosat på detta spår, men de har lagt ner undersökningen efter att ha konstaterat att signaturen "Liber" använts av Rydbergs kompis Mauritz Liberg (1831-1854), och att det sista bidraget *bevisligen* skrivits av honom, eftersom han ett år senare framför det i det litterära sällskap han och Rydberg grundat under deras studenttid i Lund.³

Jag vill ändå ta upp fallet igen, och därvid framhålla:

För det första: brevet "Göteborgsskizzer" behöver inte ha varit en exakt titel – även om Carl August uppfattat saken så – utan bygger kanske bara på en lös beskrivning som Viktor givit sin bror. Typ "mina Göteborgsskizzer", med betydelsen "mina skizzer för Göteborg".

³ Se Victor Svanberg, *Novantiken i Den siste atenaren*, Uppsala 1928, s. 13 och 14 (inkl. noten) och Torsten Hegerfors, *Viktor Rydbergs utveckling till religiös reformator*, Göteborg 1960, s. 117-118. – Om Rydbergs vänskap med Liberg se Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, Stockholm 1900, I, s. 139.

För det andra: Normalt brukade Handelstidningens följetong fyllas med "noveller" av etablerade författare. (Med "noveller" menades på den tiden halvlånga prosatexter, ungefär upp till *Singoallas* format.⁴) Under december gick t. ex. "De fyra sergeanterna i La Rochelle" av Clémence Robert, och från 2.1 till 20.1 "Konstberidar-familjen" av B. S. Ingemann. Men den 22.1 meddelar tidningen att man nu – tydligen som ett undantag – kommer att ta in "några mindre Skizzer" av pseudonymen Liber, innan man åter börjar "med någon egentlig novell". Vilket dels bekräftar att bidragen i "Ett och annat" med dåtida terminologi var just "skizzer", dels gör tämligen klart att man då inte hade några andra "skizzer" i pipelinen.

För det tredje, så torde Rydberg själv ha varit *persona non grata* på Handelstidningen – där Sandwall ännu höll i rodret – och därför kan det ha varit naturligt att smugla in sitt bidrag via en kamrat (som själv redan hade kontakter med tidningen). Skizzsamlingen kan sålunda mycket väl ha innehåller verk av både Rydberg och Liberg. Uppgiften att de "hopskarvats" av Liber kan till och med innehålla en medveten dubbeltydighet i denna riktning, eftersom ordet, enligt Svenska akademins ordbok, kan betyda både "*ljuga ihop*" och "*foga ihop*".

Kronologin tycks mig också stämma ganska bra. Carl Augusts uppgift om att skizzerna "snart" skall komma i tidningen står visserligen i ett brev daterat 4.2, d.v.s elva dagar efter att första delen av "Ett och annat" lämnat trycket. Men hans tidsuppgift är antagligen ett återgivande av vad Viktor berättat för honom i Jönköping. Carl August hade, enligt vad han uppger i sitt brev, anlänt till Skara fem dagar tidigare. Med tanke på hans magra kassa (och på att sjötrafiken inte var öppen på vintern) har han troligen tagit sig från Jönköping till Skara till fots. Som

⁴ Se Barbro Ståhle Sjönell, "Det tidiga 1800-talets svenska novellistik. Publikationssätt och novelltyper". *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2013:2 s. 5-15.

nedan skall visas kan den här aktuella texten inte ha färdigställt före årsskiftet 1850/51, och om Rydberg har skickat den till Liberg så kan han inte ha fått meddelande om tidningens accept förrän en bra bit in i januari. Tidningen har isåfall stoppat in "Ett och annat" direkt efter att den då löpande följetongen tagit slut, men när detta skett kan Rydberg inte ha vetat förrän Handelstidningen av den 22.1 nått Jönköping, vilket (av Jönköpingsbladets Göteborgsbevakning att döma) tog minst tre dagar. Min gissning är att han fått den i sin hand först måndagen 27.1, när brodern var på marsch mot Skara.⁵

Det finns alltså inget som *hindrar* att Rydberg skrivit en eller flera av skizzerna. Men finns det några *positiva indicier* på att han gjort det? Jag skall här koncentrera mig på den tredje och längsta skizzen, "Den rysliga revolutionen i Bracksjö". Men först skall jag sammanfatta den.

Berättelsen inleds med en "prolog" som blickar tillbaka på de senaste årens revolutionsvåg i världen, och där det sägs att även Sverige lyckats åstadkomma revolutionsförsök, verkliga eller inbillade. Bland annat, nu senast, i den lilla staden Bracksjö.

Gud vete, hur en revolution kunnat komma i fråga i Bracksjö. Ett mera laglydigt och konungskt folk än Bracksjö-folket finnes väl knappast i världen. [...] Kan ni föreställa er, dessa underdåniga undersåter tro ännu (1851) på en kungamakt av Guds Nåde, på

⁵ Handelstidningen (GHT) gavs (liksom Jönköpingsbladet) ut på eftermiddagen. Jönköpingsbladet för tisdagen 28.1 innehåller uppgifter ur GHT 22.1 (användning av lack för försegling av varor) och 23.1 (synpunkter på tidningen "Rätt och sanning på allvar"). Föregående nummer, lördagen 25.1, innehåller information från GHT 18.1 (handelsnyheter om spannmåls- och brännvinspriser) och 16.1 (synpunkter på föreslagna magasinsbyggnader). Rydberg läste rimligen GHT på redaktionen och fick gissningsvis numret från 22.1 i handen tidigast måndagen 27.1.

välsignelsen af en "landsfaderlig" styrelse [och] på regeringens ofelbarhet. Ack, vilka naturmänniskor! Och ändå [...] hann revolutionen även hit till detta av menlösa borgare och idylliska svin befolkade trähusarkadien.

Det börjar som en planerad festlighet, iscensatt av det lite frimurarhemliga men på glada nöjen inriktade Rustibus-sällskapet, som samlar blomman av Bracksjös manliga ungdom. Tanken är att överraska stadens borgmästare, Frans Josef Brackander, på hans födelsedag, först i gryningen genom ett under natten förberett spektakel på stadens torg (med raketer och med borgmästarens initialer i eldskrift), och sen genom att man i samlad trupp "kidnappar" honom och för honom till en överdådig sexa på ett värdshus. Eftersom aktionen är ganska komplicerad, med trettio man involverade, har man också skrivit ut en plan. Ett exemplar tappas emellertid på gatan, dagen före födelsedagen, och återfinns, i skadat och bara delvis läsbart skick, av borgmästaren. Som, genom en fantasirik ifyllning av luckorna, tolkar den som planen för en revolution, riktad mot honom själv och kungamakten. Uppskrämd, men samtidigt lockad av möjligheten att göra sig förtjänt av en orden, rusar han till stadens magistrat och får till stånd ett möte bakom lyckta dörrar. Han läser upp det revolutionära dokumentet - i sin egen, fritt tolkade version - och får stadens skrivare att teckna ner det. Dokumentet är undertecknat av en av hans yngre släktingar, ordföranden för Rustibus-sällskapet, men borgmästaren tror att det istället härrör från en för radikala åsikter misstänkt person med samma efternamn, och skickar iväg stadsvakten för att arrestera honom. Men då är det för sent! Genom underrättelseverksamhet på stans krogar får man veta att trettio unga män redan lämnat staden - uppenbarligen för att, i enlighet med planen, förbereda sin aktion. Nu följer febrila åtgärder för att mobilisera ett försvar inför revolutionärernas anstormning nästa dag. Den reguljära försvarsstyrkan - rådhusvaktmästa-

ren och de fyra stadssoldaterna – är helt otillräcklig, så därför organiserar man ett nationalgarde, rekryterat bland personer på de nedersta pinnarna i den kommunala hierarkin, och stöttar upp deras stridsvilja genom fri tillgång på alkohol. Med följd att dom inte längre kan stå på benen när ”revolutionärerna” nästa morgon kommer tågande. I sista ögonblicket anländer dock riktig militär, som kallats dit från en närliggande stad; och i konfrontationen mellan dem och rustibussarna avslöjas sanningen. Åskådarna får sig ett gott skratt, borgmästaren blir utskämd, och rustibussarna ... blir förbannade och *startar* verkligen en revolution när trupperna vänt ryggen till. Fast bara på Bracksjövis: man tågar fram och tillbaka på gatorna ett tag och skräpar, borgmästarns fönsterruta blir krossad, och en katt som kommer i vägen blir ihjälsparkad. Sen går man vidare till värdshuset och njuter sin sexa – utan födelsedagsbarnets närvaro.

Det viktigaste indiciet på att Rydberg varit inblandad i denna berättelse är – som både Svanberg och Hegersfors har påpekat – att den tycks ha lånat drag från händelser i Jönköping under våren 1848, händelser som Rydberg måste ha upplevt från bästa åskådarplats, eftersom han bodde i staden och arbetade på dess radikala tidning, Jönköpingsbladet.

I den rapporterades den femte mars 1848 om den franska monarkins fall, efter tre dagars gatustrider i Paris. Den 16 skrev tidningens medarbetare Carl Jonas Love Almqvist att samma sak kunde hända i andra länder, om regeringarna fortsatte sitt motstånd mot reformer; vid det laget hade revolutionsvågen redan spritt sig över halva Europa. I samma nummer uppmanades alla svenska städer att bilda reformsällskap för att öka trycket på regeringen, och uppropet från Jönköpings eget sällskap publicerades två dar senare. Siktet var då inställt på en stor opinionsbankett den 28:e, men den 18 mars följdes en liknande bankett i Stockholm av våldsamma kravaller med många dödsoffer. När nyheten nådde Jönköp-

ing ställde man in sin bankett, men spänningen i staden var fortsatt stark; alla (skriver Jönköpingsbladet 28.3) väntade att något skulle hända. På lördagskvällen den 25:e samlades en mängd pojkar och unga män för att från gatan hylla ett brudpar. När de nervösa myndigheterna satte in polis för att skingra dem började de istället dra omkring på gatorna och väsnas. Och allra mest när man drog förbi landshövdingens bostad. Så småningom lyckades mer stadgade personer lugna ner dem, och vid halvtolvtiden verkade allt åter vara lugnt; men två av landshövdingens rutor hade blivit inslagna. Nästa dag (rapporterade tidningen) lät landshövdingen kalla stadens alla borgare till rådstugan.

Landshövdingen öppnade sammankomsten högtidligt – talade om tidens oro och nödvändigheten att stävja den – sade att det som hade hänt honom icke var oväntat emedan Jönköpingsbladet i längre tid arbetat på undergrävande av hans popularitet – eller något dylikt. Varnade för oroliga huvuden. Upplyste, att han hade anledning förmoda, att rörelserna här hade sammanhang med rörelserna i Stockholm, emedan han visste, att personer här visste att någonting skulle hända i Stockholm, innan det hade hänt, o. s. v. Herr Landshövdingen behagade godhetsfullt förklara, att han icke genast ville inkalla militärstyrka eller tillämpa de strängaste polisförfattningarna, såvida borgerskap och husägare genom patrullering ville upprätthålla ordningen. Detta lovades, och Landshövdingen syntes lugnad och belåten.

Så därför hade det funnits medborgarpatruller på gatorna de två senaste nätterna. "Dessa patruller hava en ganska munter karakter. Man gör sina turer på de fredliga gatorna, man samlas emellanåt på klubben, dricker öl, berättar historier, skämtar och politiserar. Inga andra oordningar har sedermera försports, än att en ruta blivit inslagen uti en Direktör Lundström tillhörig byggnad." [Lundström ägde tändsticksfabriken, stans största industri]. Och tidningen slutar med att det ser

ut, som om den "rysligt tillämnade" konspirationen skulle upplösa sig i en farce."

Men den "rysliga" [obs ordet!] farsen visar sig ha ännu en akt, som beskrivs i tidningens nästa nummer (30.3), i ett reportage som dryper av ironi. På tisdagen hade det nämligen kommit bud från en "utanför staden bosatt possessionat", att stora mängder bonddrängar tågat förbi, på väg in mot stan, och att flera av dem hade sagt att de skulle dit "för att hälsa på landshövdingen och direktör Lundström". När meddelandet nådde landshövdingen, begav han sig genast, iförd uniform, till hovrätten för att begära ett extra plenum.

En hemsk tystnad härskade i sessionsrummet. Ingen visste vad som var å färde, men var och en kände i luften [trycket] af något utomordentligt. Äntligen begärde landshövdingen ordet och berättade om det ovannämnda brevet och de faror som hotade staden, samt förklarade att han hade ansett sig böra meddela förhållandet åt Kongl. Hofrätten. Presidenten tackade för underrättelsen och Landshövdingen avträdde för att träffa snara och kraftiga dispositioner till stormens besvärjande. Alla hans närmaste underordnade sattes i rörelse, och stadens qvinliga befolkning darrade af oro och fruktan. [...] Åtskilliga personer omgävo Landshövdingen under detta kritiska ögonblick, och han lär ha utdelat sina order på ett sätt, som antydde den gamle och förfarne krigaren. På alla gator såg man grupper av livligt samtalande människor. Somliga sågo onda och mystiska ut, andra glada och upprymda. Berättaren härav sällade sig till en av de senare. Här var man redan sammansvärjningen på spåren, och berättade under skämt och löje, att bondhoparna hade bestått av några ynglingar, som dagen därpå skulle anmälas till - *rekryter*. Så slutade den andra "revolutionen" i Jönköping. Enväldet har under dessa dagar lidit mycket.

Lugnet synes nu vara på väg att återvända. Förtroendet är likväl ännu vacklande.

Så: här finns onekligen material till en hårt skruvad fars. Men för att den skall ha en chans att bli tryckbar måste den fikionaliseras, placeras i en påhittad ort, och landshövdingen måste ersättas av någon mindre direkt utpekande gestalt. Så istället får vi en borgmästare, och istället för hovrätten får vi stadens magistrat. Vidare – kan man tänka sig – har författaren så att säga slagit ihop de två "rysliga revolutionerna" till en. Från den första hämtas idén att ursprunget är ett festligt firande, som genom de uppskrämda myndigheternas ingripande förvandlas till just de oroligheter man velat förhindra. Från den andra hämtas de utifrån antågande "revolutionärerna", de frenetiska förberedelserna för att stoppa dem, och löjet när sanningen står klar.

Att den i *Handelstidningen* publicerade berättelsen är nyskriven framgår av att den hänvisar till händelser som ägt rum bara någon månad tidigare. Oroligheterna i mars 48 hade skrämt upp kungen och fått honom att be riksdagen ta fram ett förslag till representationsreform. Ett sådant hade också lagts fram, och skulle behandlas av den riksdag som inleddes i slutet av 1850. Men vid det laget hade revolutionsvågen ebbat ut, luften hade gått ur reformrörelsen och kungen hade antytt att han inte skulle bli missnöjd om förslaget röstades ner. Vilket också skedde, den 17 december. Men för säkerhets skull hade regeringen satt Stockholms polis och militär i högsta beredskap och förlagt trupper från landsorten vid Drottningholm. Fast inget hände.⁶ Och på allt detta anspelas i berättelsen, både direkt och genom att händelserna i Bracksjö sägs ha utspelats på samma dag.

⁶ Om dessa händelser och deras "löjliga" upplösning, se *Jönköpingsbladet* 17.12, 21.12, 24.12 och 28.12.1850.

Men samtidigt får man känslan av att författaren inte börjat från ett tomt papper, utan utgått från en tidigare version. Tydligast i prologen, som börjar så här ståtligt:

Revolutionen är allsmäktig. Revolutionen är ett öde, de styrandes öde.

Revolutionen är en slags statshistorisk *deus ex machina*, som folken på egen hand måste göra sig, när dom ej på annat sätt får sin historia att gå ihop med den förnuftsensliga samhällsutvecklingen.⁷

Revolutionen går i våra dagar på i sjumilastövlar, så att vi knappt hinner läsa tidningsreferaterna om en revolution, förr än en annan redan utbrutit.

Reaktionen drar väl i hast på sig sina broderade tofflor, för att förfölja den ostyrige vildbattingen. Men kan väl i längden de reaktionära tofflorna gå i kapp med de revolutionära sjumilastövlarna?

Inledningen börjar alltså i presens, och nog känns det som att den är skriven medan det fortfarande pågår, under själva revolutionsåret 1848, *innan* reaktionen hunnit ifatt och förbi. Och det går också bra ihop med prologens avslutning, också den skriven i presens, en avslutning som förbereder scenväxlingen från stora världen till Bracksjö:

Det går en oro genom tiden. Revolutionen har nu även uppflammat i Bracksjö, i det oskyldiga, rojalistiska Bracksjö.

Till vapen, tappra krigare, ni kungamaktens *enda* stöd på jorden, ni tronens och altarets försvarare! Till vapen! [...]

Se! Fanor svaja, barrikader uppkastas, lågor stiga högt mot skyn.

Hör! Gevärseld smattrar, sånger ljuda, hurrarop skalla.

⁷ En formulering som kan vara inspirerad av Almqvists ovan berörda uppsats i Jönköpingsbladet 16.3.1848.

Bracksjömassorna storma ohejdat fram mot den lilla stadens hjerta. Bara Gud, eller en soldat, kan hejda dem.

Där slutar prologen, och vi dyker ner i verklighetens Bracksjö, med sina menlösa borgare och idylliska svin. Det är *härifrån* som snöplighetskurvan borde gå neråt. Men eftersom året är 1851, och allt har hunnit gå snett även i den stora världen, så följs de nyss citerade segervissa orden om tofflor kontra sjumilastövlar av något som liknar en västgötaklimax – en nyinstoppad sådan:

År 1848 och även till en del åren 1849 och 1850 ha ju tillsammans en ganska lysande revolutionsrepertoire att bjuda på.

Formuleringen är ju i sammanhanget närmast patetisk. Och den följs av ett avsnitt där författaren nostalgiskt blickar tillbaka på revolutionsvågen i *imperfekt*: ”Ack! det hände många förunderliga saker de åren.”

Så: om känslan leder mig rätt, så bygger ”revolutionen i Bracksjö” på en text från 1848, som sedan hjälpligt anpassats till förändrade förhållanden och hjälpligt knutits an till en aktuell händelse, myndigheternas försiktighetsåtgärder i Stockholm i december 1850. Vilket isåfall skulle gå bra ihop med Rydbergs situation. Hans avsikt var ju att skaffa så mycket pengar som möjligt – *snabbt*, innan våren kom. Och detta *samtidigt* som han arbetade med en följetong för Jönköpingsbladet och en roman för Aftonbladet. Rimligtvis måste han ha sökt igenom sina papper efter allt som kunde användas. Till exempel något han skrivit under inspiration av ”oroligheterna” i mars 48, men som kanske då inte ansetts lämpligt att publicera, åtminstone inte i Jönköping.

Förutom de här två argumenten – att det var Rydberg och inte Liberg som var i Jönköping 1848, och att det var Rydberg som

hade skäl att just kring årsskiftet 1850/51 plocka fram en gammal text och arbeta om den för publicering - finns det flera detaljer i texten som tycks mig peka fram mot senare Rydbergsverk.

Vi kan börja med samlingstiteln på skizzerna: "Ett och annat". Precis densamma som Rydberg senare använder i sin mest nyskapande insats som journalist, nämligen den populära kåseriserie han skrev i *Handelstidningen* mellan 1869 och 1874.

Vidare: namnet på styckets löjlige bov, borgmästaren Franz Josef Brackander. Efternamnet återkommer 1856 i *De vandrande djäkarnes löjlige bov*, brukspatronen Nikolaus Brackander, och det är kanske inte så märkvärdigt, eftersom "bracka" var den nedsättande term som unga radikaler använde på alla som kunde associeras med etablerad borgerlighet. Intressantare är förnamnen. Revolutionsvågen 1848 hade till slut kvästs i blod, och de mest besudlade härskarna var Österrikes kejsare, Franz Josef, och Rysslands tsar, Nikolaus. Så borgmästare Brackanders förnamn markerar att han hör till den reaktionära sidan i tidens stora kraftmätning; och detsamma gäller den ryssvurmande brukspatronen i *De vandrande djäkarnarne*. Drömmen om en orden har de också gemensamt.

Vidare: en stor del av berättelsen går åt till att beskriva hur borgmästaren vantolkar det dokument han hittat, och dikterar sin alternativa sanning för skrivaren; och hur han sedan förhör den misstänkte revolutionären på samma sätt - allt vad denne säger förvrids och förs sedan i denna förvridna form till protokollet. Jag tycker det är väldigt likt situationen i kapitel 7 av *Fribytaren på Östersjön*, där häxjägaren pastor Svenonius förhör den kloka och läkekunniga mor Ingrid och sedan dikterar hårt vinklade versioner av hennes svar för *sin* skrivare, länsmannen.

Nästa indicium gäller ett namn. Förutom borgmästaren är det bara ett fåtal personer i "Den rysliga revolutionen" som har fått ett sådant. En av dem är hans trogne skrivare, Svante pennfäktare. "Pennfäktare" var en då vanlig metaforisk beteckning på någon som skrev och debatterade i pressen, en tidningsman. Kanske var namnet avsett som en släng mot de tidningar som fungerade som överhetens språkrör – som t. ex. Jönköpings-Tidningen, Jönköpingsbladets konkurrent.

40 år senare, 1891, skriver Rydberg sin sista roman, *Vapensmeden*. Scenen är, som ni alla vet, Jönköping, och en av huvudfigurerna heter Svante harpolekare. Samma förnamn, plus en då vanlig metaforisk benämning på en annan typ av skribent, nämligen en skald. Ett sånt lustigt sammanträffande! Även denne Svante är en opinionsbildare, och (liksom pennfäktaren) en kungamaktens försvarare; i alla fall avvärjer han det uppror som i romanen riktas mot Gustav Vasa. Man undrar om Rydberg, när han väljer namnet, möjligen kan ha tillåtit sig ett *mycket* internt – och självironiskt – skämt. Att någon annan vid det laget skulle ha kommit ihåg "Den rysliga revolutionen i Bracksjö" kan han knappast ha räknat med.

Och till sist: stadsvakten.

Bracksjös "försvar" vilar på rådhusvaktmästaren och hans fyra stadssoldater – löjligt otillräckligt inför det föreställda revolutionära hotet. Att de skulle kunna tillgripa något annat vapen än harvärjan är – enligt författaren – otänkbart. Vaktmästaren karaktäriseras vidare genom sin törst; när han skickas ut för att kolla stämningen i staden, så gör han det genom att besöka alla dess kroger och serveringar, och ta en sup på var och en.

I *Vapensmeden* försvaras staden och dess slott, av "slottsvaktmästaren och den fyra man starka besättningen", ett (som

Forsström har påpekat) "löjligt litet antal".⁸ Styrkan visar sig också vara patetiskt otillräcklig under "upproret i Jönköping" (kapitel 10). Och även här tycks vaktmästaren vara begiven på starka drycker; när Fabbe möter honom i kapitel fem så går de genast ner i slottskällaren, med följderna att han (Fabbe) i nästa kapitel anländer berusad till Talavid.

Ja, där har ni den fullständiga listan på mina indicier. Om de räcker för att övertyga någon vet jag inte. Beträffande *De vandrande djäknarne* och *Fribytare* kan man kanske tänka sig att Rydberg lånat från "Den rysliga revolutionen i Bracksjö" även om Liberg skrivit den – sådana detaljlån är ganska vanliga i hans produktion. Men för *Vapensmeden* förefaller en sådan förklaring osannolik – antingen är likheterna en ren slump, eller så finns det en mer personlig koppling. Rörande statsvakten kan man tänka sig en gemensam *förebild* i båda verken, nämligen den alltför törstige slottsvaktmästaren Johan Rydberg, han som tillsammans med sin lilla vaktstyrka skyddade barnet Viktors värld – och som, efter hustruns död, visade sig helt oförmögen att hindra den från att rasa samman.

Men, som sagt: inga bevis. Kanske skulle någon dataanalytiker kunna avgöra om det finns (eller inte finns) rydbergska språkdrag i någon eller några av "skizzerna". Men frågan är om det vore värt besväret – något litterärt värde har de knappast, lika lite som de texter vi *vet* att Rydberg skrev vid denna tid. Vilket väl också förklarar varför han gjorde sitt bästa för att dölja dem.

⁸ Axel Forsström, *Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855*, s. 14. Forsström gissar att Rydberg gjort vaktstyrkan lika stor som den hans far förde befälet över.

Mauritz Liberg (1831-1854)
efter en målning, ägd av Rydberg